

Prof. dr. Sabile KEÇMEZI - BASHA
(Prishtinë)

**TRAJTIMI I FIGURËS SË ISA BOLETINIT NË
HISTORIOGRAFINË SHQIPTARE**

Para 19 viteve, kur Instituti i Historisë në Kosovë kishte organizuar Simpoziumin për jetën dhe veprën e Isa Boletinit, me atë rast kisha përgatitur kumtesën: “Portreti i nënës së Isa Boletinit”. E punova gjatë dhe me një përkushtim shkencor, por nga ajo që mëtoja, më dolën dhe u hapën shumë vështirësi e dilema. Në shkrime të ndryshme, por kuptohet dhe në kohë të ndryshme, heroit dhe atdhetarit të madh kombëtar Isa Boletinit iu kishin qas dhe trajtuar në mënyra të ndryshme, ose kishte periudha kohore - historike kur mungonin tërësisht ose fare të pakta ishin shkrimet për të. Të tëra këto oscilime që i hetova në shkrime, më imponuan që mos të jem indiferente ndaj një të kaluarë të lavdishme dhe ndaj vlerave të mirëfillta atdhetare të historisë sonë. Nga ana tjetër edhe si sfidë mu duk, që me këtë rast të trajtoj figurën e Isa Boletinit në historiografinë shqiptare. Më se gjysmë shekulli, historia e LKSH-së në ish-Jugosllavi, herë-herë ishte e kualifikuar si veprimtari antishtetërore dhe herë-herë mbante shifrën e fshehtësisë shtetërore

të shkallës më të lartë - si tabu temë. Mbyllja apo seleksionimi që u bëhej disa dokumenteve arkivore dhe censura e hekurt që aplikohej në vendin tonë, kontrolli i plotë i shtypit, medias dhe mungesa e “rrjedhës” së informacionit, propaganda mbi “sukseset” e regjimit, kishin si qëllim të pengonin të vërtetën për historinë dhe historiografinë shqiptare.

Nga kjo del e dhëna se, shteti totalitar i Jugosllavisë, duke politizuar çdo qelizë të jetës shqiptare, nuk la pa prekur as historiografinë. Ky politizim u shfaq në faktin se gjithë zhvillimin e proceseve historike e lidhte vetëm me faktorin serbo - sllav, me rolin e shtetit dhe luftën e tyre për çlirim. Në shkrimet dhe punimet e ndryshme të gjitha ngjarjet dhe figurat shqiptare vlerësoheshin vetëm sipas kultit të historiografisë serbe.¹ Me këtë trajtim të njëanshëm, historia kombëtare shqiptare ishte jo vetëm bardhë e zi, por dimensionet kombëtare të saja tkurrreshin e ngushtoheshin deri në pa besueshmëri. Gjatë tërë kësaj periudhe (1945-1990), nga historia shqiptare u mënjanuan ose fare pak u shkrua për ngjarje e figura të shquara të kombit. Bile-bile, shkohej aq larg, sa këto të fundit ishin trajtuar si forca reaksionare dhe antikombëtare.

Në rrugën e gjatë të lëvizjeve për çlirim, bashkim dhe përparim të kombit, para dhe pas shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë², një vend meritore e zë figura atdhetare e Isa Boletini, i cili ishte pjesëmarrës i dalluar i Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. Megjithatë, figura e Isa Boletinit u vlerësua lartë në çdo kohë dhe në çdo periudhë, me oscilime të herë-hershme në shkrimet e ndryshme të kohës, si dhe nga shumë autorë të huaj që janë marrë me problemet e LKSH-së. Duke shfletuar bibliografinë e punimeve që u

¹ Xhemil Frashëri, “Probleme të objektivitetit shkencor në historiografinë e re shqiptare”, Studime historike, nr. 2, Tiranë, 1991, f. 8.

² Adem Murati, *Ramadan Agushi (1919-1991)*, Prishtinë, 2003, f. 5.

shkruan për Isa Boletinin, nuk më ka rastisur që të hasja në ndonjë shkrim për të, që ishte shkruar para LDB. Pas përfundimit të saj, megjithatë fillon një periudhë, ku më tepër thellohen studimet për Rilindjen Kombëtare Shqiptare. Një rëndësi e veçantë Isa Boletinit iu kushtua dhe iu dha, deri diku pas viteve 1945, por në vitet e '70 të shekullit XX, marrinë hov më të shprehur shkrimet për jetën e veprën e Isa Boletinit. Brenda mundësive që kam pasur dhe konsultimit të shumë veprave e shkrimeve që kam bërë në historiografinë shqiptare, më ka rastisur që emri i Isa Boletinit të zë një vend meritore në “Historinë e Shqipërisë” vëllimi i dytë, (botim i Universitetit të Tiranës, 1965; Më vonë, në vëllimin II e III, botim i Akademisë së Shkencave të Shqipërisë, Tiranë, 1984). Në këto vëllime u theksua dukshëm roli i Isa Boletinit në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare për liri dhe pavarësi dhe ruajtjen e tërësisë tokësore të vendit në fund të shek. XIX dhe në fillim të shek. XX. Jepet kontributi i tij në kryengritjet e mëdha 1910-1912. Përmendet në faqet 438 e deri në faqen 490. Në këtë vëllim jepet edhe fotoja e tij bashkë me Ismail Qemalin.

Një prezantim dinjitozë i bëhet figurës së Isa Boletinit edhe në “Fjalorin Enciklopedik Shqiptar” botuar më 1985, f. 107-108. Po ashtu, heroi i Kosovës prezantohet edhe në “Fjalori Enciklopedik Shqiptar” pjesa e parë, Tiranë 2008³, nga studiuesja Fatmira Musaj në faqen 276-277. Isa Boletini në këtë shkrim e shoqëron edhe një fotografi. Prezantimi i Isa Boletinit na paraqitet edhe në ribotimet e tjera të mëvonshme, si “Historinë e Popullit Shqiptar”, ribotuar më 1984. Libri i parë biografik i zgjeruar për figurën e Isa Boletinit është shkruar nga Skender Luarasi, Tiranë, më 1971. Por, një vit më vonë (1972), po i njëjti libër ribotohet edhe në Prishtinë, nga “Rilindja”⁴.

³Fjalori Enciklopedik Shqiptar, *Pjesa e parë*, Tiranë, 2008, f. 276.

⁴ Skender Luarasi, *Isa Boletini*, Tiranë, 1971.

Në këtë libër autori Luarasi kryesisht është mbështetur në kujtimet e bashkëkohanikëve të atdhetarit dhe mendoj se ky libër pati vlerën e vetë se për herë të parë popullarizoi veprën atdhetare të Isa Boletinit. Ndërsa, me argumente shkencore për jetën e veprën e Isa Boletinit, ka shkruar profesoresha e nderuar dr. Fatmira Musaj, në librin “Isa Boletini”⁵, botimi i parë më 1987, nga Instituti i Historisë në Tiranë, dhe më 2004 e riboton librin po me të njëjtin titull. Prof. Musaj, njëherit na ofron të dhënat më të kompletuara që më vonë shumë shkencëtarë i përdorën dhe vazhdojnë t’i përdorin si të dhëna relevante për shkrimet e tyre. Fatmira Musaj, në shkrimet e saja, jo që na lë trashëgim një vepër të çmuar shkencore, por edhe me një guxim të pakrahasueshëm iu qas dhe iu rrekë hulumtimeve për këtë figurë emblematike të kombit shqiptar. Ajo gjurmoi në Arkivin Shtetëror të Shqipërisë me muaj të tërë, vetëm e vetëm që të zbardhë dhe të dëshmojë se patrioti i madh, ishte një atdhetar i padiskutueshëm që ndikoi shumë në rrjedhat e historisë.

Figura e Isa Boletinit, është trajtuar në aspektin shumë dimensional nga historianët dhe të tjerët, si në Kosovë dhe në Shqipëri. Më vitin 1969 botohet punimi i parë nga:

1. Fetah Bahtiri “Rezistenca e shqiptarëve të Selacit ndaj turqve në fillim të shek. XX”, në revistën *Përparimi*, nr. 4. 1969;
2. Shukri Rahimi, “Kryengritjet shqiptare në Kosovë 1909-1912”, *Kosova*, nr. 1. 1972;
3. Pajazit Nushi, “Isa Boletini dhe roli i tij në luftën e popullit shqiptar për çlirim nacional”, *Përparimi*, nr. 3, 1979, Prishtinë;

⁵ Fatmira Musaj, *Isa Boletini*, Tiranë, 1987, 2004.

4. Tahir Abdyli, "Tribuni popullor i bashkëjetesës", *Kosova*, nr. 15, 1986;
5. Gazmend Shpuza, "Disa mendime rreth pikëpamjeve politike të Isa Boletinit, Koncepti i tij për autonomin e Shqipërisë", *Buletini shkencor*, Instituti i Lartë Pedagogjik, Shkodër, nr. 1. 1988;
6. Fatmira Musaj, "Isa Boletini në luftë për liri dhe konsolidimin e shtetit të pavarur shqiptar", Konferenca kombëtare kushtuar 80-vjetorit të Pavarësisë, Tiranë, 1982;
7. Fehmi Pushkolli, *Arti Ushtarak i Isa Boletinit*, Prishtinë, 1996.

Por, pas vitit 1990, kur në Kosovë fillon të jetësohej sistemi shumë partiak (megjithëse i kufizuar), por kjo kohë ishte ende në kapërcyell, kur ndërgjegjia intelektuale haptas dhe më këmbëngulje u vu në mbrojtjen e popullit të vetë dhe filloi të shkruante për të kaluarën e afërt nga një kënd tjetër, kur shkrimet historike, publicistike dhe politike filluan me rebelizëm të mos respektojnë censurën e hekurt serbo-jugosllave dhe të zhvishen nga ideologjizmat e censurat e ndryshme. Pikërisht atëherë, kur të dhënat historike filluan të quhen me emrin e vërtetë e shkencor - fakte historike, veprimtaria e Isa Boletinit filloi të prezantohet, më me guxim dhe në vend më meritore.

Botimet për jetën dhe veprën e Isa Boletinit nuk mungojnë edhe në vitet e më vonshme. Në kushte okupimi, kur vështirë ishte të qëndroje vertikalisht, e ishte edhe më vështirë të organizoje diçka, atëherë kur nuk organizohej asgjë, por me entuziazmin e dashurisë për lirinë, më 1996, Instituti i Historisë në Prishtinë, për nderi të 80-vjetorit të rënies të Isa Boletinit, organizoi sesionin shkencor të titulluar: "Isa Boletini dhe koha e tij", ku merrnin pjesë shkencëtarë-

historianë të periudhave të ndryshme. Në aspekte gjithëpërfshirëse e të nduarndurshme u trajtua jeta dhe vepra e atdhetarit. Por, për hir të situatës së rëndë që mbretëronte në vend, punimet e këtij sesi u botuan pas dy vitesh nga Instituti i Historisë më 1998, në të cilën u përfshin 17 kumtesa shkencore. Por, me këtë rast do i përmendi vetëm disa nga ato, si:

1. Jusuf Bajraktari, “Relacionet e Isa Boletinit me Bajram Currin”;
2. Fehmi Rexhepi, “Isa Boletini dhe koha e tij”;
3. Emine Bakalli, “Shkrime disonance për Isa Boletinin”;
4. Xheladin Shala, “Veprimtaria kombëtare e Isa Boletinit në vitet 1912-1916”;
5. Isa Bicaj, “Relacione të Malit të Zi me Isa Boletinin”;
6. Limon Rushiti, “Isa Boletini dhe kryengritjet shqiptare të vitit 1913-1915”;
7. Izber Hoti, “Roli i Isa Boletinit në LKSH në Shalë, në Llap dhe Gallap (1908-1912);
8. Ramiz Abdyli, “Isa Boletini në Kryengritjen e Përgjithshme antiosmane të vitit 1912, sipas burimeve Bullgare”;
9. Sabile Keçmezi-Basha, “Portreti i nënës së Isa Boletinit”⁶, etj.

Heroi gjithëkombëtar, përfshihet edhe në punime ku nuk është temë trajtimi ai vetë, por aty ku gërshetohen luftërat për pavarësi me atdhetarët e tjerë po të asaj kohe, si në fejtonet e mr. Sadulla Brestovcit, që i prezantohen publikut të gjerë nëpërmes gazetës së përditshme shqiptare “Rilindja”, me fejtonin e titulluar

⁶ Konferenca shkencore: “Isa Boletini dhe koha e tij”, Prishtinë, 1998.

“Idriz Seferi - Kreshniku i Karadakut”, (në 20 vazhdime), “Rilindja”, janar 1979⁷. Po ashtu, në librin e Shukri Rahimit “Vilajeti i Kosovës më 1878-1912”, Prishtinë, 1968; “Mitrovica dhe rrethina”, Mitrovicë, 1979. Po në të njëjtin vit studiuesi Zekria Cana boton librin “Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë në vitit 1908-1912”, Prishtinë, 1979; Tafil Boletini, “Pranë Isa Boletinit”, Kujtime 1, (1892-1916), Tetovë, 1986, përgatitur nga Marenglen Verli, e shumë e shumë punime të tjera.

Duhet thënë, se për jetën e veprën e Isa Boletinit u shkrua shumë, sidomos me rastin e përvjetorëve të lindjes e të vdekjes së heroit, në shtypin e përditshëm duke e përkujtuar me pietet të thellë. Duke pasur parasysh rezistencën e vazhdueshme dhe sakrificën e kësaj familje, e gatishmërinë për t’iu kundërvënë çdo zaptuesi e robëruesi të huaj në mbrojtje të vatrave familjare e kombëtare, në mbrojtje të nderit familjar e kombëtar, në mbrojtje të popullit e atdheut të vet, familja Boletini u bë e njohur jo vetëm në Kosovë por në mbarë trojet shqiptare e më gjerë. Në bazë të të dhënave që na i ofron autorja Fatmira Musaj dhe të tjerët, vijmë në përfundim se Isa Boletini:

1. Përbënë figurën më emblematike dhe veprën më supreme me përkushtimin e tij ndaj çështjes mbarëkombëtare. Momenti më kulmor i veprës së tij është angazhimi dhe vet sakrifika e tij e vetëdijshme për çështje të mëdha të atdheut.

2. Isa Boletini në bazë të të dhënave që na i ofrojnë autorët, na del se me përkushtimin e vet ngjitet në majat e atdhetarisë dhe qëndron në lartësitë mbarëkombëtare e mbarëpopullore mbi interesat e ngushta lokale, kanunore, materiale e fetare.

⁷ Sadulla Brestovci, “Idriz Seferi - Kreshniku i Karadakut”, (në 20 vazhdime), “Rilindja”, janar, 1979.

3. Në emër të atdheut, të popullit dhe të kombit ngrihet fuqishëm mbi natyrën dhe formën e regjimeve e të qeverisjeve kolonizuese.

4. Pa i marrë parasysh ofiqet e benificionet që i ofrohen nga ana e okupuesve, atdhetari i shquar Isa Boletini sakrifikonte jetën vetëm e vetëm për ta bërë kombin e vet të pavdekshëm dhe vendit të tij t'i sigurojë një shtet të pavarur në suazat e tij të plotnueme.

5. Duke e lexuar dhe studiuar në shkrime të ndryshme, veprën e Isa Boletinit detyrohem ta respektojmë e nderojmë edhe më tepër figurën madhore të vet Isa Boletinit, se me një atdhetar të këtij kalibri lartësohet, fuqizohet, trimërohet, kulturohet dhe krenohet i tërë kombi para historisë dhe para së ardhmes.

Dhe, krejt në fund, duhet shtuar se, hulumtimi e studimi i jetës dhe veprës së Isa Boletinit është i lidhur ngushtë me ndriçimin e historisë së Lëvizjes Kombëtare Shqiptare si në Kosovë po ashtu edhe në Shqipëri, dhe se emri dhe veprimtaria e tij ngrit e lartëson historinë kombëtare, për të cilin, ka për çka të shkruhet dhe çka të thuhet, se me këto shkrime që u përmenden më lart mendoj se megjithatë, ende nuk kanë shteruar të dhënat për jetën dhe veprën e atdhetarit.

Prof. dr. Sabile KEÇMEZI - BASHA

SUMMARY

THE TREATISE OF THE FIGURE OF ISA BOLETINI IN ALBANIAN HISTORIOGRAPHY

As it is known, in the long and bitter, yet glorious, roads of history, our people had many famous characters, organizations, movements and achievements, which bear great values not only for us, but for the entire history of the region and more, with which the Albanian nation is proud of. In the long road of Albanian liberation and unification movements prior and after the declaration of Albania's independence, a place full of merit is dedicated to the patriotic figure of Isa Boletini, who was a renowned participator of the National Albanian Movement.

The figure of Isa Boletini was highly valued at any given time and period, with slight oscillations in some writings of foreign authors who study the issues related to the National Albanian Movement. As the historian and biographer of Isa Boletini, Prof. Dr. Fatmira Musai would say, there is no published article known pertaining to the historiography of pre-liberation period which documents the activity of Isa Boletini in his quest for the national resolution. Going through the works of biography written for Isa Boletini, I did not stumble upon any article that was written before the Second World War.

After the war, there was a period when the studies for the National Albanian Awakening were being intensified. A particular importance was paid to Isa Boletini from 1945 up until the '70s of the 20th century.